

Konverents rahvajuttude uurimisest Ragusas

12.–16. juunini 2018 toimus Ragusas (Itaalia) Rahvusvahelise Rahvajutu-Uurimise Seltsi (ISFNr) aastakonverents “Rahvajutud intensiivse kultuurivahetuse piirkondades”. Globaliseerumise ajastul on kultuuride vastastikused mõjutused ja põimumised paljudes piirkondades üha märgatavamad, seega kutsuti osalejaid üles arutlema sellest aspektist lähtuvalt narratiivi uurimise asjakohaste vaadete ja meetodite üle. Rahvajuttude leviku ja muutumisega käivad loomuldasa kaasas valiku- ja kohandamisprotsessid, mis täidavad mitmesuguseid funktsioone – peetud ettekannetest nähtus, et jutustamine võib aidata inimestel säilitada või kohandada oma kultuurilist ja religioosset identiteeti, end rasketel hetkedel mentaalselt kaitsta, leida viise kogetud traumadest ülesaamiseks jne. Konverents pakkus võimalusi interdistsiplinaarseks lähenemiseks ja diskussioonide algatamiseks teooriate, mudelite ja definitsioonide, jutustajatüüpide ja jutustamissituatsioonide üle, migratsiooni ja massimeedia rolli üle kultuurivahetuses jpm.

ISFNri aastakonverentsi raames toimus usundiliste juttude uurijate võrgustiku (Belief Narratives Network, BNN) alakonverents “Inimeste ja loomade suhted usundilistes juttudes”. Järgnev ülevaade keskendub sellele alakonverentsile. Konverentsi sissejuhatuses osutati, et enamik seniseid lähenemisi kaldub vaatlema inimeste ja loomade maailmu eraldi sfääradena, kuid selline arusaam on mõnevõrra piiratud. Vastavate usundiliste juttude lähemal uurimisel selgub, et inimeste ja loomade maailmad on sageli lahutamatu segunenud (nt loomtransformatsioonide, hingeloomakujutelmade puhul) ning loomade sümbolne roll on palju olulisem kui paljud uurijadki on siiani arvanud. Konverents püüdis mahutada nii ajalises kui ka ruumilises plaanis võimalikult erinevaid vaateid alates tänapäeva Lääne ühiskondades levinud hoiakutest kuni iidsete piirkondlike traditsioonideni, kollektiivsetest kuni individuaalsete praktikateni, võimaldades perspektiive, mis ulatusid folkloorist, keelest, kirjandusest, kunstist, seksuaalsusest kuni psühholoogia ja psühhopatoloogiani.

Ootuspäraselt keskendusid mõnedki ettekanded libahunte ja muid libaloomi käsitlevatele usundilistele juttudele. Aðalheiður Guðmundsdóttir rääkis libahundi kahetisest rollist Islandi pärimuses. Nimelt pole Islandil kunagi huntide looduslikku asurkonda olnud, seega on huvitav püüda jälile jõuda siinsete libahundilugude jutumotiivide päritolule. Terry Gunnelli hinnangul töid kunagised Islandi asustajad loomtransformatsioonidega seotud uskumused ning samuti uskumuse kaitseloomast *fylgjurist*, kes on inimesele saatjaks kogu tema elu jooksul, juba Islandil paikseks jäädes endaga kaasa. Gunneli sõnul kandus nende uskumuste traditsioon saagade ja *rímur*-ballaadide kaudu edasi, kuid muistendites vastavad motiivid peagi hääbusid. Romina Werthi ettekanne käsitles veel ühte Islandil tuntud loomtransformatsiooni – karuinimesi (*berserkr*). Esineja vaatles vastavaid jutumotiive Islandi keskaegsetes proosatekstides ja hilisemates muinasjuttudes ning järeldas, et kuigi *berserkr* viitas eelkõige inimese meelesisundi muutumisele, mitte kehalisele transformatsioonile, on teatud muinasjututüüpides sellega seoses siiski räägitud ka füüsilisest muundumisest.

Loomtransformatsioonidega seotud usundilised jutud on sageli olnud võimalus väljendada teatavaid sotsiaalseid hoiakuid ja väärtusi. Miriam Mencej osutas oma hiljutiste Bosnias ja Hertsegoviinas tehtud välitööde tulemuste põhjal just libahundilugude sotsiaalsetele funktsioonidele. Margaret Lyngdoh jätkas samal teemal, tuues näiteks Kirde-India folklooris tuntud olendid *sangkhini* – kujumuutjad, kellel on kirjelduste

järgi maokeha ja pullipea. Ka Lyngdohi ettekanne põhines tema hiljutiste välitööde materjalidel. Dilip Kumar Kalita esitas samuti näiteid Kirde-India folkloorist, osutades, et rahvajutte inimeste muutumisest püütoniteks, kilpkonnadeks, koerteks ja tiigriteks peetakse enamasti juttude fantaasiamaailma kuuluvaks, kuid neid võidakse vahel siiski võtta ka faktidena ja see võib kaasa tuua sotsiaalseid pingeid. Shailesh Kumar Ray püüdis pakkuda kriitilise ajaloolise ülevaate inimeste ja loomade suhetest Vana-India eeposes “Rāmājana”, jõudes järeldusele, et selle eepose kontekstis kujutati loomi enamasti inimesesarnasena ning inimeste ja loomade suhteid idealiseeritud moel. Kinga Markus Takeshita keskendus madudega seotud jutumotiivide pingeväljale Iraani rahvuseeposes, klassikalises mütoloogias ja Lähis-Ida rahvajuttudes, kuna ühelt poolt kujutatakse madu nendes allikates üleloomuliku tarkuse kandjana, teisalt aga kurjuse kehastusena ning lisanduvad veel reaalelulistest kokkupuudetest madudega lähtuvad motiivid. Lidija Bajuk lisas Horvaatia rahvajutumaterjali põhjal, et suhtumine loomadesse on põhinenud suuresti reaalelulistel tähelepanekutel, kuid samas on uskumusi siiski mõjutanud ka folkloorsed motiivid ja sümboltähendused.

Kaks ettekannet (Vita Dzekioriute, Jelka Vince Pallua) keskendusid konkreetsemalt konna rollile usundilistes juttudes, pakkudes ülevaate selle kahepaiksega seotud feminiinsest sümboolikast ning näidates, kuidas mõningatel juhtudel võib omandada mõni väike ja kahjutu loomake märkimisväärse narratiivse kandvuse, koondades enda ümber ühtlasi ulatusliku uskumuste kompleksi. Samalaadselt rikkalik folkloor seotub prussakatega. Suzana Marjanić andis ülevaate prussakaid käsitlevast näitusest Horvaatia loodusajaloo muuseumis, kuid rääkis lisaks nende putukate kujutamise usundilistes juttudes ja kunstis, tuues välja, et nendega seotud hoiakud varieeruvad suures ulatuses – neid on peetud nii vihatud parasiitideks kui ka nutikateks loomadeks, kes suudavad tuua majapidamisse rikkust ja üle elada isegi aatomisõja. Nidhi Mathur lisas arutelusse kirjandusliku vaatenurga, püüdes narratiivuurimuslikest ja konfliktiteooriatest lähtuvalt kriitiliselt analüüsida inimeste ja loomade suhet Hermann Hesse loomingus. Laura Jiga Iliescu pakkus pilguheidu apokrüüfilistele tekstidele, milles kirjeldatakse jumalaema unenägu. Iliescu vaatles nende tekstide sisu ja suulise esitamise suhteid, osutades ühtlasi selgetnägijavõimetega lamba rollile nendes lugudes.

Fumihiko Kobayashi ettekanne käsitles modernismieelse Jaapani arusaamu loomade ühiskondadest ja nende abstraherimist ligipääsmatuteks unistustemaailmadeks või paradiisideks, tuues näiteks maa-aluse hiirte paradiisiga (*nezumi jōdo*) seotud narratiivsed motiivid. Kobayashi osutas, et sellised rahvajutud on vaadeldavad täitumatute jõukuseunelmate väljendusena. Reet Hiimäe kirjeldas ühte inimeste ja loomade vaheliste suhete väga vaimset ja sümboolset tüüpi, analüüsides tänapäevaseid Eestist kogutud kogemuslugusid hingeloomade kohta, samuti selgitas esineja, millistel juhtudel toimivad sellised lood eneseabimehhanismi ja positiivse eluloojutustuse osana. Tok Thompson rääkis Ameerika põlisrahvaste müütidest, püüdes leida kokkupuutepunkte uusimate posthumanistlike teoreetiliste lähenemiste ja mütoloogia vahel. Ta osutas, et mõnedki neist uutest teaduslikest mõistetest on õigupoolest rahvapärastes traditsioonilistes juttudes juba ammu esindatud. Andres Kuperjanov andis ülevaate rikkalikust puudega seotud usundiliste juttude traditsioonist Eesti vanemas pärimuses.

Konverents pakkus ka mõningaid üldisemaid ettekandeid, mis puudutasid juttude klassifitseerimist, žanriteooriat ja uudseid teoreetilisi lähenemisi. Maria Ines Palleiro kirjeldas probleeme, mida ta on kogenud Argentina loomajuttude klassifitseerimisel,

kuna mõnikord on rahvusvaheliselt tuntud loomajutud piirkonniti transformeerunud usundilisteks juttudeks. Niisiis näitas Palleiro, kuidas mõningatel juhtudel lisavad kohalikud uskumused ülemaailmselt tuntud jututüüpidele uue mõõtme kohalike kultuuriliste identiteetide väljendusena. Desmond L. Kharmawphlang analüüsis ühe Kirde-India linliku kogukonna üleloomulikke uskumusi, osutades retoorilistele ja muudele tehnikatele, mida sellistest uskumustest rääkides kasutatakse. Keskendudes lugudele kaunite veevaimude (*puri*) ja meeste suhetest, tõi ta selle folkloorse nähtuse puhul välja ökokriitilise diskursuse. Kristel Kivari keskendus maaenergiatega seotud folkloori näitel meelte rollile usundiliste juttude rääkimisel. Mare Kõiva kirjeldas 1905. aasta poliitiliste rahutuste kohta räägitud lugude põhjal, kuidas korduvjutustamine võimaldab välja elada teatud sündmustega seotud hirmu- ja häbitunnet. Anoop Vellani rääkis uskumustest ja usundilistest juttudest, mis seostuvad Lõuna-Indias naissoost vampiiridega, keda tuntakse nimetuse *yakshi* all. Vellani käsitles vastavaid lugusid kui näidet piirkondliku poliitilise ajaloo konstrueerimisest juurdunud maagiliste uskumuste baasil.

Sandis Laime heitis pilgu Kirde-Lätis kunagi levinud, kuid nüüdseks peaaegu välja surnud *ragana*-traditsiooni populaarsematele motiividele. Laime püüdis tuvastada selle traditsiooni kahe tuntuma haru levikuteid. Rahmonov Ravshan pidas ettekande tadžikkide mütoloogilisest jutupärimusest ning osutas probleemile, et paljusid üleloomulikke traditsioone pole nende aktiivses faasis piisavalt dokumenteeritud, mistõttu nende ajalooline uurimine on raskendatud. Siiski oli esinejal varuks nii näiteid välitöömaterjalidest kui kohalikkude jutustamist käsitlevaid dokumentaalfilme. JoAnn Conrad andis ülevaate projektist, mille käigus ta plaanib saada tekstikogumike, lasteajakirjade ja arhiivimaterjali põhjal senisest põhjalikuma ülevaate Skandinaavias levinud trolli-uskumustest, et täiendada trollidega seotud tüpoloogiat ning ühtlasi jälgida suuliste ja kirjalike allikate vastastikmõju. Lõpuks rääkis Ülo Valk naeru rollist üleloomulikest kogemustest jutustamisel, kasutades muistendite esitamisel ettetuleva naeru ja huumori kirjeldamisel mõistet “kohane mittekongruentsus”.

Kokkuvõttes saab öelda, et konverents pakkus arvukaid võimalusi vaadelda kultuurinähtusi loomade perspektiivist, laiendades meid ümbritseva kultuuri nägemise ja mõistmise viise.

Reet Hiiemäe